

Коваль Г. П.,
Захарчук З. О.

ПРАКТИКУМ З ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ

Коваль Г. П., Захарчук З. О.

ПРАКТИКУМ З ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ

*Навчально-методичний посібник для студентів
педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних
коледжів спеціальності
«Педагогіка і методика початкового навчання»,
вчителів та учнів початкових класів*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Тернопіль
Астон
2014**

ББК 74.261.4

К56

УДК 373.3.016 : 811.161.2(07)

**Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчально-методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
(Лист ПТЗО від 20. 01. 2014 р. № 1/11-629)**

Коваль Г. П., Захарчук З. О. Практикум з виразного читання. Навчально-методичний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів спеціальності «Педагогіка і методика початкового навчання», вчителів та учнів початкових класів. – Тернопіль: Астон, 2014. – 124 с.

Рецензенти:

Захарчук І. В. – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Сингаївська Л. В. – учитель початкових класів Рівненської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 15, вчитель вищої категорії, вчитель-методист.

Навчально-методичний посібник спрямований на формування виразності мовлення (читання) в молодших школярів.

Виразне читання – це не лише один із засобів вивчити багатство і художньо-зображувальні та емоційно-експресивні особливості літературної мови, а й засіб формування світогляду, етичного та естетичного виховання, культури усного мовлення. У процесі опрацювання партитур засвоюється багато ознак усного мовлення (інтонація, тривалість, висота тону, паузи).

Зміст посібника відповідає навчальним програмам з літературного читання, сприяє становленню умінь з культури мовлення, містить матеріали, що підводять до партитурного (виразного) читання.

Посібник адресовано студентам педагогічних факультетів, вчителям початкових класів. Опрацювання означеної проблеми відбувалось на матеріалі підручника О. Я. Савченко «Літературне читання», 2 клас. – К.: Видавничий дім «Освіта» 2012 р.

ISBN 978-966-308-551-7

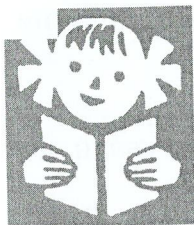
© Коваль Г. П., Захарчук З. О., 2014

© ТзОВ «Видавництво Астон», верстка, 2014

УМ

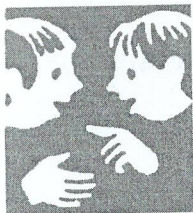
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

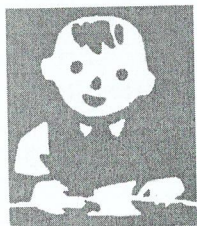
– ЧИТАЙТЕ

– ПОДУМАЙТЕ

– ПОГОВОРІТЬ

– ТВОРЧА РОБОТА

Партитура (розбивка) для виразного читання

Культура мовлення – це точно вжите слово, правильна його вимова, наголошення, чітка артикуляція, відповідне вживання в мовленні.

Ця робота значно полегшується, якщо текст підготувати до виконання, тобто розмітити на ньому логічні наголоси, зміни інтонацій, паузи тощо. Це допоможе вчитатися в текст, зрозуміти його. Саме цього вчать матеріали посібника. В ньому застосовуються партитури.

Учні мають опанувати, як це треба робити, і навчитись виразно читати текст за партитурою (партитурне, виразне читання).

Партитура – розбивка, розмітка тексту для виразного читання.

І. Пауза

У партитурі перш за все виділяємо паузи. Пауза (|, ||, |||) – це зупинка в процесі вираження думки (читання) тексту. Пауза поділяє речення на смислові відрізки – такти, відокремлює речення одне від одного. Пауза обов'язкова в кінці кожного речення (||). Вона підказується змістом.

Паузи мають різну тривалість.

Крапка свідчить про кінець думки – || (середня).

Крапк

частково :

Двокр

ка).

Після

І

г

МА

Раз мє

– Мож

Кожну

Та одн

Щоб у

– В сеї

Збереж

Крапка з комою, тире – менш тривала пауза, (коротка), | бо частково закінчена думка.

Двокрапка виконує функцію пояснення, уточнення – | (коротка).

Після коми – коротка пауза (|).

| – коротка пауза

|| – середня пауза

||| – довга пауза (...)

Пояснить уживання
пауз.

МАТУСИН ЗАПОВІТ

Раз мені казала мати: |
– Можеш мов багато знати, |
Кожну мову шанувати, |
Та одну із мов усіх |
Щоб у серці ти зберіг. ||
– В серці ніжну і погідну |
Збережу я мову рідну! ||

Марія Хоросницька

Поставте паузи.

ХВОСТАТА МОВА

Мале щеня хвостом махає,
воно зі мною розмовляє.
І я – даю вам слово! –
збагнув хвостату мову:
щеня мене просило,
щоб ми з ним подружили.
І хоч не маю я хвоста,
та в мене відповідь проста:
я усміхнувся малому
і взяв його додому.

Анатолій Костецький

Паузи можуть бути в кінці речення, на розділових знаках. Однак нерідко вони бувають і в середині речення за смислом. Найчастіше це спостерігається у великих реченнях. Це **синтагматичні паузи**, якими позначаються інтонаційно-сміслові частини в ньому.

Поясніть уживання пауз.

Діти і дорослі люблять | слухати і читати казки. || Чим вони нам любі? || Напевно тому, | що в них панує інший світ. || У казках трапляються різні пригоди; | тварини, | рослини | і речі | вміють говорити і рухатися, | а люди | розуміють їх мову. ||

Найдавніші – | казки про тварин. || За словами та вчинками їх героїв | можна розпізнати людські якості: | доброту, | правдивість, | розум, | сміливість, | хитрість, | жадібність, | злість. || А також зрозуміти, | як потрібно поводитись за тих | чи інших обставин. ||

Поставте паузи.

Усі ці казки існують з давніх-давен. Їх складали і передавали «з вуст в уста» наші пращури (предки), тому в народних казках немає автора, автор – народ.

Предки – попередні покоління людей.

– І діти, і д

– Так, і діти

– Так, люб.

– Так, слух

Запитай в у

Знайди:

частин

Жили собі |

– Ти, | бабо

риби | і везе до

попоїсти. || Заб

мертва. ||

Під'їхав дід

– От буде

поклав на сани,

А лисичка

Викидала, | вик

Вікинула в

Приїхав дод

Читання питальних речень

Прочитайте питальне речення так, щоб одержати позначену відповідь.

- І діти, і дорослі люблять слухати й читати казки?
- Так, і діти, і дорослі.
- Так, люблять.
- Так, слухати й читати.

Запитай в учня, що сидить поряд. Хай дасть відповідь.

Знайдіть синтагматичні паузи (інтонаційно-сміслові частини в реченні, виділені |).

Жили собі | дід та баба. || Дід каже бабі: |

– Ти, | бабо, | печи пироги, | а я | поїду по рибу. || Наловив він риби | і везе додому. || Побачила Лисичка – | і схотілось їй рибки попоїсти. || Забігла вона вперед, | лягла на дорозі і лежить, | як мертва. ||

Під'їхав дід, | підійшов до лисички, | а вона й не ворухиться. ||

– От буде подарунок бабі, – | сказав дід. || Узав лисичку і поклав на сани, | а сам пішов спереду. ||

А лисичка | потихеньку почала викидати із саней рибу. || Викида́ла, | викида́ла. ||

Ви́кинула всю рибку | і сама втекла. ||

Приїхав додому дід. ||

– Ну, | бабо, – | сказав дід, – | який комір привіз я тобі | на шубу. ||

– Де? ||

– Там | на санях – | і риба, | і комір. ||

Підійшла баба до саней | – ні коміра, | ні риби. ||

Куди ж поділись і комір, і риба?

Згадайте, як називається ця казка.

Прочитайте кілька разів казку, дотримуючись пауз.

Перекажіть казку, роблячи потрібні паузи в мовленні.

Прочитайте, позначте паузи, поясніть їх уживання, тривалість.

Пішла киця по водицю

Та й упала у криницю.

Біжить котик рятувати,

За вушечко витягати.

Витяг кицю за вухо.

Та й посадив, де сухо.

Українська народна забавлянка

По
па

ТІЛЬ

– Я на ко

– А коли :

тільки ма

лагідно с

– На ходу

– Так не с

тільки ма

лагідно с

В снах лі

– Час вста

Тільки ма

лагідно д

П

Поясніть уживання
пауз.

ТІЛЬКИ МАМА...

– Я на ковзанку піду. ||

– А коли ж до хати? – |

тільки мама вміє так |

лагідно спитати. ||

– На ходу сніданок з'їм! ||

– Так не слід робити! – |

тільки мама може так |

лагідно сварити. ||

В снах літаю до зірок... |||

– Час вставати, сину... |||

Тільки мама збудить так |

лагідно дитину. ||

Володимир Лучук

Поставте паузи.

ВСЕ ПОЧИНАЄТЬСЯ З МАМИ...

Можна у світі чимало зробити:

перетворити з'їму на літо,

можна моря й океани здолати,

гору найвищу штурмом узяти.

Можна пройти крізь пустелі і хащі...

Тільки без мами не можна нізачо,

бо найдорожче стоїть за словами:

– в світі усе починається з мами...

Анатолій Костецький

II. Логічний наголос

Прочитайте речення з наголошенням позначених слів.

Миттю побігла **миша** до сестер.

Миттю побігла миша **до сестер**.

Миттю **побігла** миша до сестер.

Миттю побігла миша до сестер.

Виділені слова – логічний наголос у реченнях.

Ці слова треба вимовляти уповільнено, або з підвищенням, або з пониженням голосу, або пошепки і т. п. Це **найголовніші (ключові)** слова, найбільш важливі для передачі думки речення.

Наголос для всього тексту – найголовніші слова, – якими висловлюється головна думка, ідея тексту – **логічний центр**. Він може вміщувати одне слово, одне речення, кілька слів, що розкривають авторську думку. Ці слова можуть позначатися в тексті пунктиром, однією та двома лініями.

	-----	слабкий
Наголос	_____	середній
	=====	сильний

ДЕ НАЙКРАЩЕ МІСЦЕ НА ЗЕМЛІ

Де зелені хмари яворів |
заступили неба синій став, |
на стежині | сонце я зустрів, |
привітав його | і запитав: ||
– Всі народи бачиш ти з висот, |
всі долини і гірські шпилі. ||
Де ж найбільший | на землі народ? ||
Де ж найкраще | місце на землі? ||

Мелод
ня. Вона р
єнню зміст
Встанс
чітко позн
логічного
Якщо
такту, відб.

Сонце усміхнулося здаля: |
– Правда, | все я бачу з висоти, |
всі народи рівні, | а земля |
там найкраща, | де вродився ти! ||
Виростай, дитино, | й пам'ятай: |
Батьківщина | – то найкращий край! ||

Дмитро Павличко

СИНІЧКИ НА СНІГУ

Синиці голодом намлілись... |||
Така зима, | така зима!.. |||
Оце б у вирій полетіти, – |
Так Батьківщини там нема. ||

Ліна Костенко

III. Мелодика (мелодія) читання тексту

Мелодика (мелодія) – це рух голосу – пониження, підвищення. Вона робить мовлення яскравим, що сприяє кращому засвоєнню змісту тексту.

Встановити мелодику допомагає **логічний наголос**. Щоб чітко позначати рух голосу в реченні, треба враховувати місце логічного наголосу.

Якщо логічний наголос знаходиться на початку мовного такту, відбувається мелодичне пониження – мелодика спаду (↘).

ці мовного такту,
ту (→).
ині мовного такту,
іка (→→).

родовження).
щення-зниження,
).
втомлює читача,

великий скарб, |
но збагачувати, |
рослав Дорошенко
ду вільне слово, |
к любов. ||

Максим Рильський
раїнську мову. ||
далекими | мови
Павло Тичина

У світі налічується | близько 3 тисяч мов. || Одні з них |
перебувають між собою у близькій спорідненості, | інші | більш
віддалені одна від одної... ||

До близькоспоріднених мов | належать східнослов'янські
(українська, російська, білоруська). || Їхніми близькими родичами |
є решта слов'янських мов: | польська, | чеська, | словацька, |
сербохорватська, | словенська, | болгарська, | македонська... ||
Споріднені мови | об'єднуються у групи мов. || Разом з тим усі
мовні групи – | слов'янська, | германська, | романська та ін. – |
належать до однієї сім'ї – | індоєвропейських мов... ||

Віталій Русанівський

НАША МАТИ

– Що на світі наймиліше? – |
Раз спитала мати. ||
– Ти, | дорога наша мамо, – |
Діточки сказали. ||
– Вам, | дітоньки мої любі, |
Ще о тім би знати, |
Що, | крім мене, | ще і другу
Маму | слід кохати. ||

Хто ж та друга мати?

Бо та друга – | всім нам мати, |
Нас вона повила, |
Хлібом, | сіллю | і водою |
Нас вона кормила. ||
Її мова | люба, | мила, |
Нас всіх забавляла, |
Її дума – | голубила, |
Пісня – | до сну клала. ||

Олена Грицай

Якщо логічний наголос знаходиться в кінці мовного такту, відбувається підвищення голосу – мелодика злету (↗).

Якщо логічний наголос знаходиться в середині мовного такту, рух голосу характеризує висхідно-спадна мелодика (↗ ↘).

- ? Мелодика запитання.
- ! Мелодика оклику.
- ↘ Мелодика спаду (думка завершена).
- ↗ Мелодика злету (розвиток думки, продовження).
- ↗ ↘ Висхідно-спадна мелодика (підвищення-зниження, зосереджується увага на основному).

Монотонне мовлення (швидке чи повільне) втомлює читача, знижує увагу, не досягає мети.

Партитурне читання

Мова – | це великий дар природи..., ||| великий скарб, | який треба шанувати, | берегти | і розумно збагачувати, | не причиняючи йому ніякої шкоди. ||

Ярослав Дорошенко

Мужай, | прекрасна наша мова, | живи, | народу вільне слово, | цвіти над нами веселково, | як мир, | як щастя, | як любов. ||

Максим Рильський

Усі ми любимо | нашу співучу та дзвінку українську мову. || Та це аж ніяк не означає, | що нам є чужими | чи далекими | мови інших народів. ||

Павло Тичина

У світі
перебуваю
віддалені о
До бл
(українська
є решта с
сербохорв
Споріднен
мовні гру
належать ;

– Що на с
Раз спита
– Ти, | до
Діточки с
– Вам, | д
Ще о тім
Що, | крі
Маму | с

О РІДНА МОВО!

О рідна мова, |
матінко моя, |
О рідна мова, |
ти | – велична мова, |
ти | – обнова, |
ти | – першооснова, |
ти | – кров моя, |
мій біль, |
моє ім'я. ||

Віктор Гуменюк

МОВА

Мова – | душа народу. ||
Я розмовляю – |
Цілий народ |
У собі вміщаю. ||
Хто цурається мови, |
Той – не зерно, |
А полова: |
Рано чи пізно
Вітер | її одвіє... |||
Народна душа |
Не міліє... |||

Дмитро Чередниченко

Наш

де з давн
У різних
до своєї

ТИМ, ЩО ЗНЕВАЖАЮТЬ УКРАЇНСЬКУ МОВУ...

Знаходять спільну мову |

З українським хлібом. ||

Знаходять спільну мову |

З українським салом. ||

І лишень

З українським словом |

Не можуть. ||

Та що там не можуть, |

Не хочуть | її знати. ||

Богдан Мельничук

Читання за партитурою.

Наша Батьківщина | – | Україна. || Це край, | земля, | країна, |
де з давніх-даве́н жили наші предки. || А зараз | живемо ми з вами. ||
У різних творах описано | почуття, | звичаї, | ставлення українців
до своєї родини, | природи, | Вітчизни. ||

Нема без кореня | рослини, | а нас, | людей, | без
Батьківщини. ||

РОДЕ НАШ КРАСНИЙ

У лузі калина, |

у лузі червона |

хороше́нько цвіте... |||

Ой, роде наш красний, |

роде наш прекрасний, |

не цураймося, | признаваймося, |

небагацько нас є... |||

Червона калина – |

то наша родина, |

хороше́нько цвіте. ||

Ой, роде наш красний, |

роде наш прекрасний, |

не цураймося ж, |

признаваймося ж, |

небагацько нас є... |||

Українська народна пісня

Поставте паузи, визначте логічні наголоси в реченні, мелодику читання.

Визначте паузи, логічні наголоси в реченні, в пісні в цілому, мелодику читання ($\rightarrow$), ($\leftarrow$), ($\rightarrow \leftarrow$).

У полі кал

у полі чер

Хороше́нь

Приспів: С

роде наш і

не цурайм

бо багато і

Бо перший

то рідний!

Хороше́нь

Приспів: С

роде наш і

не цурайм

бо багато і

Я

Пр

Ви

У полі калина,
у полі червона.

Хороше́нько цвіте.

Приспів: Ой, роде наш красний,
роде наш прекрасний,
не цураймося, признаваймося,
бо багато нас є...

Бо перший цвіточок –
то рідний батечко.

Хороше́нько цвіте.

Приспів: Ой, роде наш красний,
роде наш прекрасний,
не цураймося, признаваймося,
бо багато нас є...

Як ви уявляєте собі, що таке наша Батьківщина?

Прочитайте лічилку за партитурою (виразно).

Виділяйте голосом підкреслені слова.

ЛІЧИЛКА

Ма́ма, | та́то, | ді́д, | ба́буся – |

Всі́х на́зву, | не поми́люся. ||

Ста́рший бра́тик | і се́стричка – |

Що другий цвіточок –
то рідная ненька.

Хороше́нько цвіте.

Приспів: Ой, роде наш красний,
роде наш прекрасний,
не цураймося, признаваймося,
бо багато нас є...

Що третій цвіточок –
рідна сторононька.

Хороше́нько цвіте.

Приспів: Ой, роде наш красний,
роде наш прекрасний,
не цураймося, признаваймося,
бо багато нас є...

Українська народна пісня

В нас сімейка невеличка. ||
 Не спиняйте, | бо зіб'юся ... |||
 Мама, | тато, | дід, | бабуся. ||
 Старший брат, | сестра | і я – |
 Отака у нас сім'я. ||
 Нам лічилочку | на «сім» |
 Повторити треба | всім. ||

Варвара Гринько

Читайте оповідання за партитурою.

ТЕТЯНКА УСМІХАЄТЬСЯ!

У Тимка́ велика радість: | є у нього сестричка Тетянка. ||
 Мама не відходить | від колиски | – усміхається до Тані, | а
 вона все спить | або ж плаче. || Коли дівчинка починає плакати, |
 мама бере її на руки. ||
 Тимкові хочеться, | щоб Тетянка подивилася на нього. || Він
 схиляється над сестричкою, | показує їй ведмедика, | а та мовби й
 не бачить нічого. ||
 – Чому | вона не хоче дивитися на мене? || – запитує маму
 здивований Тимко́. ||

– Вона ще маленька, | – відповідає мама, | – ось як усміх-
неться | – тоді вже і на тебе подивиться, | й на ведмедика. ||

Тимко́ щоранку | підходить до Тетянки, | як вона проки-
дається, | жде, | чи не усміхнеться сьогодні сестричка. || І ось
одного ранку | вона усміхнулася. || Тимко радісно скрикнув: |

– Мамо, | Тетянка усміхається! ||

Мама прибігла, | схилилась над малою, | а вона й до неї усмі-
хається. ||

– Біжи, Тимку, | в поле до тата, | скажи, | що Тетянка усмі-
хається. ||

Побіг Тимко́ в поле до тата. || А тато пшеницю сіє. || Біжить
Тимко, | рукою махає. || Зупинив тато сівалку, | чекає Тимка. ||
Тривожні очі в тата. || Занепокоївся. ||

– Тату, | Тетянка усміхається! || – закричав Тимко. ||

У ту ж мить очі тата | стали радісні. ||

Він усміхнувся, | обняв | і поцілував Тимка. || І всі люди, | що
працювали в полі, | теж усміхнулись. ||

Василь Сухомлинський

Дихання

Учіться правильно розподіляти дихання під час читання.

Правильне дихання забезпечує чистоту, красу людського
голосу.

Диханням треба навчитись керувати.

ХВАЛЬКУВАТА МУХА

(Вдох) Раз тягнули | чотири волики | (добір повітря) тяженьки повітря
плуг вечером | (добір) з поля додому. || (Вдох) Тягнуть вони, (Вди
тягнуть; | (добір) аж надлітає уперта муха, | (добір) сідає соб
поважно | (добір) на ріг одного вола | (добір) і їде з ним | (добір
помаленьку.||

(Вдох) Надлітає тим часом друга муха, | (добір) питає ту, | (добір
що сидить | (добір) на розі вола: |

(Вдох) – А ти | (добір) звідки їдеш, сестро? ||

(Вдох) – З поля, – | (добір) відповідає та, – | (добір) цілий день |
орала з волами, | (добір) аби люди | мали хлібця досить! ||

З народного гумору

За що ви засуджуєте вперту муху?

Чого варта людина, яка користується працею іншої?

Читайте, регулюючи повітря за позначеннями.

У вірші в кінці кожного ритмічного рядка відбувається
коротка затримка повітря.

(Вдох) – Чи є що | (добір повітря) золота дорожче на землі? – |
(затримка повітря)

(Вдох) У мудреця | (добір) спитали якось люди. || (затримка
повітря)

(Вдих) Недовго думав | (добір) мудрий чоловік: | (затримка

повітря) тяженьки повітря)

х) Тягнуть вони,

(Вдих) – Дорожча дружба, | (добір) є, була і буде. ||

(добір) сідає соб

Муталіб Мітаров

їде з ним | (добір

БАТЬКІВЩИНА

р) питає ту, | (добір

(Вдих) Чи знаєш ти, | (добір повітря) що таке Батьківщина?

(затримка повітря)

(Вдих) Батьківщина – | (добір) це ліс осінній. || (затримка)

(Вдих) Це домівка твоя і школа, | (затримка)

(добір) і гаряче сонячне коло. ||

(Вдих) Батьківщина – | (добір) це труд і свято, | (затримка)

(добір) Батьківщина – | (добір) це мама і тато, | (затримка)

(Вдих) це твої найщиріші друзі | (затримка)

(Вдих) і бджола у веснянім лузі. ||

(Вдих) Батьківщина – | (добір) це рідна мова, | (затримка)

(Вдих) це дотримане чесне слово. ||

Анатолій Костецький

рацею іншої?

ннями.

ядка відбувається

жче на землі? – |

Як ви собі уявляєте, що таке Батьківщина?

юди. || (затримка

Наша Батьківщина – Україна, наш рідний край. Ми громадяни України.

Зміст

Партитура (розбивка) для виразного читання	4
Пауза	4
Читання питальних речень	7
Логічний наголос	9
Мелодика (мелодія) читання тексту	11
Партитурне читання	12
Дихання.....	19
Партитурне читання	22
Вчимося говорити правильно.....	25
Партитурне читання	36
Практика партитурного читання.....	41
Хто коли прокидається (із журналу).....	41
Рукавичка (українська народна казка).....	41
Цап і баран (українська народна казка).....	47
Півник і двоє мишенят (українська народна казка)	52
Лисичка (російська народна казка).....	57
Собаки, коти та миші (чеська народна казка).....	60
Сорочаче гніздо (англійська народна казка).....	64
Роде наш красний (українська народна пісня).....	68
В. Сухомлинський. Тетянка усміхається.....	70
А. М'ястківський. Казка про яблуню.....	72
В. Сухомлинський. Покинуте кошеня.....	75
В. Сухомлинський. Калина.....	78
Т. Коломієць. Хліб.....	80
Д. Павличко. Де найкраще місце на землі.....	82
Л. Глібов. Зимня пісенька	84
Л. Глібов. Котилася тарілочка	87
І. Франко. Лисичка і Журавель	90
Ю. Ярмиш. Зайчаткова казочка.....	94
В. Сухомлинський. Про що думала Марійка	98
В. Нестайко. Руденький	101
Чому кішка так часто вмивається (із журналу)	104
О. Копиленко. Весна у лісі	107
Великдень	109
К. Перелісна. Писанка	111
Ю. Смолич. Квіти – землі окраса	113
Ю. Смолич. Найвеселіший місяць	116
В. Струтинський. Жива казка.....	119